

ינאי, שזהו השיעור המחייב את האריס לטפל באותה שדה, מדובר כשיש סאתיים **חויז מן ההוצאה** שהשקיע האריס בשדה.

אבל אם הוציאה השדה תבואה בשיעור שאם נחשב את הוצאות האריס בתבואה ישאר פחות מסאתיים, אין האריס חייב לטפל בשדה.

עתה מביאה הגמרא עוד כמה מימרות שנאמרו בבית מדרשו של רבי ינאי.

תנן התם : "פריצי" זיתים וענבים, ["פריצים", מלשון רשעים ורעים], שהם לעולם בוסר ולא נגמר בישולם, אם בא עליהם מים, **בית שמאי מטמאין**, לפי שיש להם דין **אובל**,⁽⁵⁵⁾ והוכשרו לקבל טומאת אוכלין, ובית הלל **מטהרין**, כיון שאי אפשר לאוכלן, אינם נקראים אוכל.

ומבארת הגמרא: **מאי פריצי זיתים?**

אמר רב הונא, רשעי זיתים, זיתים רעים.

אמר רב יוסף: ומאי קראה? מהו המקור מהכתוב לשם "פריץ"?

שנאמר [דניאל יא] "**ובני** פריצי עמד **ינשאו** להעמיד חזון, ונכשלו".

רב נחמן בר יצחק אמר, מהכא: [יחזקאל יח] "**והוליד בן פריץ, שופך דם**".

ודנה הגמרא: **וכמה** יהיו הזיתים מבושלים, ובכל זאת יהיו רעים, עד כדי שניתן לקרוטם "**פריצי זיתים?**"

רבי אלעזר אמר: אם מוציאין הזיתים רק **ארבעת קבין שמן**, מתוך כמות הזיתים שנוהגים להכניסם תחת לקורה של בית הבר, כדי לסוחטן, הרי הם נקראים פריצי זיתים.

דבי רבי ינאי אמרו: אם מוציאים רק **סאתים** שמן, שהם שנים עשר קבים מתוך הכמות הרגילה של זיתים, כשסוחטין אותן מתחת לקורה.

ומבארת הגמרא: **ולא פליגי.**

הא דאמר רבי אלעזר ארבעה קבין, הוא **באתרא דמעייילי כורא**, כור זיתים **באוללא**, בבית הקיבול שמתחת לקורה.

הא דאמרי דבי רבי ינאי סאתיים, הוא **באתרא דמעייילי תלתא כורין באוללא**, שתחת לקורה.

תנו רבנן: זב וטהור **שעלו באילן שכוחו רע**, קה-ב וכן אם עלו **בסוכה**, על ענף עץ דק, **שכוחה רע**, כיון שהאילן או הענף נכפפין מחמת כובד היושבים עליהם, יש לחשוש שמא נשען הזב על הטהור, והרי הוא **טמא**⁽⁵⁶⁾ בטומאת מדרס.

הרחת האם מצד הכף או מצד ראש המקל [הנקרא כת], שצריך לזה הרבה תבואה כדי להעמיד את הרחת מצד הכת.

55. הראב"ד בשיטה פירש טעמא דבית שמאי לפי שאין אדם טורח בהם לבור אותם, ומכניסים אותם לבית הבר יחד עם שאר הזיתים, ובמשנה

אחרונה [עוקצין משנה ג] כתב, שפריצי זיתים ראויין למאכל על ידי סחיטה, ולבית שמאי דבר זה מכשירין לקבל טומאה, אף על פי שעכשיו עדיין אינם אוכל.

56. כך פירשו הר"ש והרא"ש [זבין ג א] אך רש"י ביאר שהחשש הוא לטומאה הנובעת

היכי דמי אילן שכוחו רע?

אמרי דבי רבי ינאי: כל שאין בעיקרו ברוחבו של גזע האילן, מקום לחקוק בו חור בגודל רובע הקב (57).

היכי דמי "סוכה", ענף אילן, שכוחה רע?

אמר ריש לקיש: כל שנחבאת בחזיונה, שאינה עבה, אלא האדם האוחז בה יכול לטומנה בכף ידו (58).

תנן התם [אהלות יח ו]: המהלך בבית הפרס, שדה שנחרש שם קבר, אם הלך על העפר, גזרו חכמים שיש לחוש שמא נגע המהלך שם בעצם קטנה כשעורה, המטמאה

במגע [אבל לטומאת אהל לא חששו], והוא טמא מדברי סופרים. אבל אם קבעו שם אבנים שאי אפשר להזיזם ממקומם, והלך עליהן, טהור.

ואם הלך על גבי אבנים שיכול להסיטם ממקומם, חוששין שבשעת הליכתו ניסטה עצם קטנה כשעורה מחמתו, והוא טמא.

וכן אם רכב שם על האדם ועל הבהמה שכוח רע, טמא הרוכב. (59) כי מאחר שכוחו של הנרכב הוא רע, הרי אם הסיט הנרכב אבן, והיא הסיטה עצם אדם שלידה, נמצא שכובדו של הרוכב הוא זה שהסיט את האבן ממקומה, והיסט העצם שנגרם על ידי הזזת האבן, מתייחס אליו (60).

מהשענות הזב על הטהור או השענות הטהור על הזב. ודבר זה הוא חידוש בטומאת זב, שאין בשאר הטומאות, לפי שהתחדש בטומאת זב, שאפילו אם נשען הטהור על הזב הטמא, גם בלי לנגוע בו, אלא שנשען הטהור על דבר אחר שמסיטו הזב, נטמא הטהור. אך ביתר הטומאות, רק ההיסט שמסיט הטהור את הטמא מטמא את הטהור, ולא כשמסיט הטמא את הטהור.

והרמב"ם [משכב ומושב ח ז] כתב, כיון שהאילן או הענף מתנדנד מחמת כובד הזב, הרי כאילו הסיט הזב את הטהור, ונטמא מחמת ההיסט.

ובחזון איש [בליקוטים לבבא מציעא כ] ביאר מדוע שאר הראשונים לא פירשו שנטמא הטהור מחמת היסט הזב, לפי הר"ש [זבין ד ו], שלא חשיב היסט כשנעשה על ידי שנים.

57. הקשה החזון איש [שם] איך נתנו חכמים שיעור קבוע לכל אדם ולכל אילן הרי יש אילן חזק יותר ויש אדם כבד פחות? ותירץ, שאם אין שיעור בית רובע, אפילו אם יאמר ברי לי שלא

התנענע העץ גזרו חכמים שיהיה טמא, אבל ביותר מהשיעור תלוי אם האילן התנענע או לא.

58. התוספות הקשו, הרי גם אם אינו יכול לטמון את הענף בכפו, אם הוא רותת מתחתיהן, למה לא יטמא? וכתב התוספות יום טוב, שלרמב"ם שפירש שמי שאוחזה באגרופו אינו יכול להזיזה, ניחא.

59. התוספות הקשו הרי בכל מקרה יטמא התחתון את העליון, ותירצו כגון שהתחתון הוא גוי שאינו מקבל טומאה.

60. כתב המהרש"א, שמלשון המשנה נראה שרוכב על האדם והבהמה מדובר שהלכו על העפר, וכן פירש הרמב"ם, אבל רש"י למד שבכהאי גונא הרוכב היה טהור, כי האדם והבהמה היו מסיטים את האבן גם בלי הרוכב שעליהם. ולפיכך פירש רש"י שמדובר באופן שהאדם או הבהמה הולכים על האבנים, שאם היו הולכים לבדן לא היו מסיטים את האבן, ורק

ומבארת הגמרא: **היכי דמי אדם ש"כוחו רע"?**

אמר ריש לקיש: **כל שרוכבו יושב עליו, וארכבותיו נוקשות זו לזו.**

היכי דמי בהמה ש"כוחה רע"?

אמרי דבי רבי ינאי: **כל שבשעה שרוכבה יושב עליה, היא מטילה גללים.**

אמרי דבי ינאי : **לתפלה ולתפילין, נאמר איסור משא של ארבעה קבין.**

ומבארת הגמרא: **לתפלה, מאי היא?**

דתניא, **הנושא משאוי על כתיפו והניע זמן תפלה, אם משקל המשא הוא פחות מארבעה קבין, מפשילין לאחוריו, ומתפלל.** ואם יש בו משקל ארבעה קבין, מניח את המשאוי על גבי קרקע, ומתפלל.

לתפילין, מאי היא?

דתניא, **היה נושא משאוי על ראשו ותפילין בראשו, אם על ידי המשא היו התפילין רוצצות, נמעכות, אסור, ואם לאו, שהוא קל, או שהמשאוי לא מונח עליהן, מותר.**

ובאיזו משאוי אמרו שיש בו כדי רציצת

התפילין? **במשאוי של ארבעת קבין (61).**

תני רבי חייא: **המוציא לרשות הרבים זבל על ראשו, בעודו עטור בתפילין בראשו, הרי זה לא יסלקם לצדדין, לצד ראשו מחוץ למקום תפילין, מאחר ויש בזה בזיון לתפילין, וכן לא יקשרם במתניו, מפני שהוא נוהג בהן מנהג בזיון. אבל קושרם לתפילין של ראש, על זרועו, במקום תפילין, ליד התפילין של יד.**

משום דבי שילא אמרו **אפילו מטפחת שלהן, שכורכים בה את התפילין בשעות הלילה, אסור להניח על הראש שיש בו תפילין.**

ועד כמה הוא שיעור משא, שנאמר בו איסור להניח על הראש שיש בו תפילין, אליבא דרב שילא? (62)

אמר אביי: **אפילו רבעא דרבעא, רבע מרבע ליטרא, שהוא משקל הנהוג במחוזותיה דפומבדיתא, שהוא שיעור מועט, אסור.**

שנינו במשנה: **אמר רבי יהודה מאי קצבה בכרי? אלא אם יש בו כדי נפילה:**

ומבארת הגמרא: **כמה הוא שיעור "כדי נפילה", שאם גדל בשיעור הזה חייב לטפל בה?**

מחמת הרוכב הוסטה להכי טמא הרוכב.

61. הב"ח [אורח חיים מא א] כתב שאם ידוע לו בפחות מארבע קבין שהם רוצצות, פשיטא שאסור אבל בארבע קבין אסור אף שלא ידוע לו שהתפילין רוצצות, ואם הניחם באופן שלא ירוצץ משמע בטור שמתור אפילו במשא של ארבע קבין.

62. רש"י פירש שדברי אביי אליבא דרב שילא פליגי על רבי ינאי שהתיר עד עשרה קבין, וכן הוכיחו הבית יוסף והב"ח מהרמב"ם שהביא רק את השיעור של רב שילא,

אבל הרי"ף [ברכות כג:] הביא גם את דברי רבי ינאי וגם את דברי רב שילא, ותמה עליו הרא"ש הרי הם חלוקים בשיעור המשא המותר

רבי אמי אמר רבי יוחנן: אם צמחו ארבעה סאין במקום שיכול לצמוח כור, חייב לטפל בה, לפי שכך היא הדרך, שזורעים ארבע סאין כדי שיגדל כור נמצא שגדל לו כשיעור נפילת הזרע.

ואילו **רבי אמי דיליה**, עצמו, אמר: אם צמחו שמונת סאין לכור, במקום שיכול לצמוח כור תבואה, חייב לטפל בה, לפי שכך היא הדרך, שזורעים שמונה סאין כדי שיגדל כור.

אמר ליה ההוא סבא לרב המא, בריה דרבה בר אבוח, **אסברה לך דלא פליגי רבי אמי עם רבי יוחנן רבו.**

אלא, **בשני דרבי יוחנן הוה שמינה ארעא,** הקרקע היתה משובחת, ואם רצו שיגדל כור, היו זורעים ארבע סאין בלבד, אבל **בשני דרבי אמי,** הוה כחישא ארעא. ולכן היו צריכים לזרוע שמונה סאין כדי להצמיח כור.

ומשום כך אמר רבי אמי בשם רבי יוחנן רבו ששיעור התבואה המחייב טיפול בשדה הוא ארבעה סאים, משום שזהו כמות התבואה שזרעו מלכתחילה כדי שיצמח כור. אבל בזמן רבי אמי, זרעו שמונה סאין כדי שיצמח כור, הילכך רק אם אכן צמחו לבסוף שמונה סאין, חייב האריס לטפל בשדה.

תנן התם [פאה ה א]: הרוח שפיזרה את

העומרין, וכיסו שיבולי בעל השדה את השיבלים שנשארו בשדה בתור "לקט" השייך לעניים, ולא ידוע כמה שבלים יש למטה משל הלקט וכמה יש למעלה משל הבעלים,

אומדים בית דין אותה, את השדה, כמה לקט היא ראוייה לעשות בכל שנה ושנה, ונותן בעל השדה לעניים כשיעור הלקט שאמדו שיכולה השדה להוציא.

רבן שמעון בן גמליאל אומר, אין צורך כלל לשום, אלא נותן לעניים "כדי נפילה"⁽⁶³⁾ כפי שיעור ש"נופל" לצורך הזריעה, וזהו שיעור הלקט הקבוע בזמן הקציר.

ומבאר הגמרא: **וכמה הוא שיעור "כדי נפילה"?**

כי אתא רב דימי [כשבא רב דימי מארץ ישראל לבבל], **אמר בשם רבי אלעזר,** **ואיתימא בשם רבי יוחנן:** ארבעת קבין זרע, הוא שיעור הנפילה [הזריעה], לכל כור.

הלכך יטלו העניים ארבעה קבין מתוך כור, וכפי שיבואר להלן.

בעי רבי ירמיה, ארבעת קבין לכור שאמרו, האם הכוונה היא:

אבל דבר שדרכו להניח בראשו כגון כובע או מטפחת מותר עד ארבע קבין. ולהלכה, כתב המשנה ברורה שאפילו כובע כבד אסור דהוי בזיון לתפילין.

63. הגר"א בשנות אליהו ביאר שלפי תנא קמא שמים כל שדה בפני עצמה, אבל לפי רשב"ג

לשאת בראש עם תפילין, ותירץ הבית יוסף בשם מהר"י אבוהב שלכתחילה לא יניח בראשו אפילו שיעור ריבעא דריבעא כרב שילא ובדיעבד אם הניח, עד ארבע קבין אינו מחויב להסירו מראשו.

ובדרכי משה תירץ שדבר שאין דרכו להניח על הראש אסור אפילו שיעור מועט כרב שילא'

לכור זרע, שזרעו בשדה זו כור של זרעים, והם גדלו וצמחו להרבה יותר מכור, ומתוך כל התבואה הזאת, ששיעורה הוא הרבה מאד יותר מכור, יטלו העניים ארבעה קבים.

או לכור תבואה, שמכל כור של תבואה קצורה, יטלו העניים ארבעה קבים.

ואם תמצא לומר שנוטלין ארבעה קבין מתוך מה שגדל מכור זרע, עדיין יש להסתפק: האם נשום את הכור לפי "מפולת יד", לפי התבואה הצומחת מכור זרעים הנזרעים ידנית, על ידי זריקה ביד של האיכר אל תוך התלמים, ומתוך השיעור הזה יטלו העניים ארבעה קבין.

או לפי תבואה הגדלה מתוך כור זרעים הנזרעים ב"מפולת שוריים", שהולכים שורים רתומים לעגלה מנוקבת, והזרעים נופלים מהחורים שבעגלה אל הקרקע.

כי יש הבדל בין שני האופנים של זריעה, לגבי כמות הזרעים הנצרכים לצורך הצמחת אותה כמות של תבואה: בזריעה במפולת שורים, צריך כמות גדולה יותר של זרעים מאשר במפולת יד.

תא שמע לפשוט את הבעיה הראשונה: דבי אתי רבין, אמר רבי אבוח אמר רבי אלעזר,

ואמרי לה אמר רבי יוחנן: ארבעת קבין שאמרו לכור זרע, שמתוך מה שגדל מכור זרע, יטלו העניים ארבעת קבין,

ועדיין תיבעי לך הספק השני, האם שמים את הכור לפי מפולת יד זריעה ביד, או למפולת שוריים,

ומסקינן: תיקו.

מתניתין:

המקבל שדה מחכירו בחכירות על מנת שיעלה לבעל הבית סכום קצוב מהתבואה בסוף השנה והשאר יטול לעצמו,

ואחר שזרע וצמחה, אכלה חגב, או נשדפה, נפלו הגרעינים מן השיבלים על ידי רוח סערה, הרי אם מכת מדינה היא, לפי שלקו כל השדות מסביבה, מנכה, מפחית לו החוכר לבעל השדה, מן השיעור שפסק עמו בחכורו.⁽⁶⁴⁾

ואם אינה מכת מדינה, לפי שלא ניזוקו שאר השדות מסביבה, אלא רק היא, יכול המחכיר לומר לחוכר: מזלך גרם את השידפון! ולפיכך אין מנכה לו מן חכורו שנתחייב לבעלים.

משום שכל ההסכם ביניהם הוא לחלוק לפי מה שיגדל, וכן כתבו התוספות [קג ב] אבל הרמב"ם כתב שמשנתנו עוסקת גם במקבל, ותמהו עליו הר"ן [קג ב] והמגיד משנה, האיך שייך שיקח האריס יותר מחלקו שפסקו עליו מלכתחילה, הרי ההסכם היה שיקבל לפי מה שתעשה השדה, ועיין אבן האזל. אמנם בפירוט המשניות להרמב"ם כתב

אומדים כדי נפילה של כל השדות. ובכסף משנה [מתנות עניים ד ה] כתב שהרמב"ם פוסק כרשב"ג כיון שאין מחלוקת ביניהם אלא רשב"ג מפרש את דברי תנא קמא.

64. רש"י פירש שרק בחוכר שייך לומר שינכה לו מחכירותו משום שהחוכר מפסיד אבל באריס לא שייך "לנכות" ממה שסיכם עם בעל השדה,

רבי יהודה אומר: אם קיבלה החוכר הימנו על מנת שישלם בסוף השנה במעות, בין כך ובין כך, אפילו אם היתה מכת מדינה, אינו מנכה לו מחכורו:

נמרא:

ומבאר הגמרא: היכי דמי מכת מדינה?

אמר רב יהודה: כגון דאישדוף רובא דבאגא, רוב הבקעה ששדה זו בתוכה.⁽⁶⁵⁾

עולא אמר: כגון שנשתדפו ארבע שדות מארבע רוחותיה, זו היא הנקראת מכת מדינה.

אמר עולא, בעו במערבא, מהו שיעור השידפון של אותן ארבע שדות מארבע רוחותיה:⁽⁶⁶⁾

א. נשדף תלם אחד, מאי? האם דווקא כשנשתדפו כל השדות שסביבה, או אף אם נשדף בכל השדות רק תלם אחד, שמקיף אותה על פני כולה [מסביבה], גם זה נקרא מכת מדינה?

ב. ואם תמצא לומר, רק אם נשתדפו כל השדות הוי מכת מדינה, הרי יש להסתפק,

באם נשדפו כל השדות, ונשתייר בהם תלם אחד על פני כולה [מסביבה] שלא נשדף, מהו?

האם הוי מכת מדינה כיוון שפגע השידפון בכלם, והשיור של התלם סביבותיה שלא נשדף אינו כלום.

או לא הוי מכת מדינה, כיוון שלא ניזוקו לגמרי, אלא נשתייר תלם אחד מסביבה שלא ניזוק, ומזלו גרם.

ג. ואם תמצא לומר שצריך שישתדפו השדות שסביבה לגמרי כדי שתקרא מכת מדינה, יש להסתפק מה הדין באם אפסיקא בירא, שדה בור, בין שדה החוכר לשדות שסביבה, שאף הן נשדפו, מאי?

מי אמרינן, אילו היה בשדה הבור תבואה, אף היא היתה נשדפת, והוי מכת מדינה בשדות שמסביבה. או דילמא כיון שבשדה בור בפועל לא אירע שידפון, אין כאן מכת מדינה בשדות שמסביבה.

ד. ואם תמצא לומר שאם הפסיקה שדה בור, הוה אמרינן: אילו היתה זרועה תבואה אף היא היתה נשדפת והוי מכת מדינה, יש להסתפק, אם זרע בין שדהו שנשדפה לשאר השדות שנשדפו אפפסתא, והיא לא נשדפה,

בפירוש שמשנתנו בשוכר וחוכר בלבד וכמו שכתבו המגיד משנה והב"ח בדעתו.

65. רש"י גרס באגא שפירושו בקעה, ובהגהות הגר"א הביא שגירסת הרא"ש היא רובא דבאגי שפירושו רוב השדות של אותה העיר, וכך היא גם גירסת הרמב"ם.

66. הרא"ש פירש שעולא לשיטתו מסתפק מהו

שיעור ארבע שדות מארבע רוחותיה, אבל לרב יהודה, שתלה את דין מכת מדינה באישדוף רובא דבאגא, אין ספק, ולפיכך הרי"ף השמיט את כל הספיקות דלהלן, כיון דקיימא לן שהלכה כרב יהודה. אבל הטור [שכב א] הביא בשם הראב"ד, שנקט, הלכה כעולא, וביאר הבית יוסף שראיתו היא מכך שהגמרא האריכה והסתפקה בדברי עולא, ומשמע שהלכה כמותו. והב"ח